

ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל השנה נחנך בהר הרצל "היכל הזיכרון הלאומי" להנצחת כל החללים שנפלו על הגנת הארץ והמדינה, למן המאה התשע־עשרה ועד ימינו. עד להקמתו של היכל הזיכרון המרכזי הונצחו החללים בכ־1,100 אנדרטאות שונות, ושם של אלפי נופלים נעדר כליל מהגלעדים. בשלב הראשון רק משפחות שכולות קיבלו גישה לאתר, כיוון שמאגר המידע שעליו התבססו מקימי ההיכל "כולל טעויות, אי־דיוקים, כפילויות וחוסרים" (עופר אדרת, "נר נשמה וירטואלי: הצצה להיכל הזיכרון חדש לכל החללים", **הארץ**, 28 באפריל 2017). רק לאחר שיתוקנו הטעויות ייפתח המקום לציבור הרחב. תהליך הקמתו של היכל הזיכרון הלאומי הוצג בתקשורת כמהיר מאוד: שלוש שנים עברו מטקס הנחת אבן הפינה, ב־30 באפריל 2014, ועד לפתיחת האתר במעמד ראשי המדינה. ואולם, כפי שעידן ירון מנתח במאמרו בגיליון זה, המיזם להקים אתר הנצחה מרכזי – בהר איתן שמול הר הרצל – התחיל כבר בשנות ה־70, ובפיתוחו הושקעו במשך שלושה עשורים כ־40 מיליון שקלים (נוסף על כספי תרומות). תכנית ההנצחה המקורית בהר איתן ננטשה סופית רק בשנת 2008, בין השאר עקב חילוקי דעות עמוקים בין המתכננים באשר לנרטיב הלאומי שיוצג באתר: האם ידגיש אתר ההנצחה המרכזי מסר קולקטיבי בשפה עיצובית מונומנטלית, או שמא יהיה קשוב יותר לאבל הפרטי וידגיש את חוויית האובדן האישי בטון מינורי ובפשטות חומרית?

חלק מהמאמרים שבגיליון זה של **זמנים** מוקדשים לדיונים היסטוריים בתרבות חומרית ולבחינת מרכזיותם של מבנים וחפצים בחיי פרטים וקהילות. האנתרופולוג אלפרד גֶל טען בספרו רב ההשפעה **אמנות וסוכנות** (Alfred Gell, *Art and Agency: An Anthropological Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1998, pp. 20-21) ומעולם נשענו חברות אנושיות על "תיווך חומרי" (physical mediation) להפצת רעיונות מופשטים, לקידום אינטרסים ולעיצוב הלכי רוח אישיים וקולקטיביים. מבחינה זו חפצים "פועלים" על בני־אדם ללא הפוגה, ונוכחותם במרחב אינה ניטרלית ומובנת מאליה. חפצים וחומרים "עושים" דברים, גם אם עשייה זו שונה במהותה מפעולותיהם של בני־אדם

או של יצורים חיים אחרים. בחינת חיי החומר של חברות מאפשרת לנו לשאול שאלות אחרות ולקבל תשובות שאינן תמיד גלויות במקורות הכתובים. מאמרה של קטיה אויכרמן דן בחיתול תורה מסוים שנוצר בין השנים 1836–1839 בעיר פירט (Fürth) שבבוואריה, ומראה כיצד תְּפִים, עיטורים וצבעים מבטאים את דילמות ההזדהות של יהודי המקום. נח בנינגה עוסק במאמרו בתרבות החומרית באושוויץ ומסביר מדוע באתר שתכליתו השמדה, הרעבה ושעבוד ייחסו אסירים חשיבות עליונה לכומתות מחויטות, לקפלים במכנסיים ולאריג שממנו מדיהם עשויים. שושנה־רוז מרזל בוחנת במאמרה את הקשר בין האסונות שפקדו את אירופה במאה הארבע־עשרה לבין פיתוחה של "חברת אופנה" באיטליה ובדרום צרפת, חברה שבה המלבושים ה"נכונים" וה"יפים" התחלפו לעתים קרובות. לבסוף, מיכל גל מנתחת במאמרה את הדיון הפילוסופי שמתנהל משלהי המאה התשע־עשרה ועד ימינו בשאלה: מה הופך חפץ ל"יצירת אמנות"? האם אלה תכונותיו החומריות הפנימיות או שמא זוהי משמעות חיצונית המגולמת בחומר?

בשנת 2017 היסטוריונים ברחבי העולם מציינים יובל לכמה אירועים היסטוריים מכוננים, וגם **בזמנים** נציין זאת בגיליונות מיוחדים או במאמרים בודדים. כך יוקדש הגיליון הבא ליובל 100 השנים למהפכות ברוסיה – מהפכת פברואר ומהפכת אוקטובר – ששינו את פני רוסיה ואת פני המאה העשרים. גיליון מיוחד יוקדש בהמשך השנה לציון 500 שנים לרפורמציה הפרוטסטנטית ולהשפעותיה הנרחבות באירופה ומחוצה לה. בגיליון זה אנו מציינים 50 שנים למלחמת ששת הימים באמצעות עדות אישית מצולמת של ההיסטוריון אבנר עופר, ששירת כחייל מילואים בסיירת צנחנים והשתתף בכיבוש ירושלים. תצלומיו של עופר הוצגו בתערוכה במוזיאון תל אביב בשנת 1968 וזכו לשבחים רבים. זו הפעם הראשונה שהם מתפרסמים בישראל. בעזרת התצלומים מנסה ההיסטוריון הבוגר להרהר בתמורות שעברה החברה הישראלית ב־50 השנים האחרונות ובמורשת המוסרית שהשאירה מלחמה זו.